

Barış Ödülünün Üzerinde İklim Değişikliği Gölgesi

İlhami ÜNVER*

Nobel Barış Ödülü, 2007 yılında Hükümetler Arası İklim Değişikliği Tartışma Ortamı (HİDTO-IPCC) ile, eski ABD başkan yardımcısı Albert Arnold Gore Jr (Al Gore) arasında paylaştırıldı. Al Gore’u Nobel’e ortak eden “Uygunsuz Gerçek-An Inconvenient Truth” filmi daha önce de en iyi belgesel ve en iyi özgün müzik dallarında Oscar Ödülü kazanmıştı.

Gerçekte 2007, Al Gore için ödül yılıydı. Eylül ayında, etkin iletişim konusuna katkılarından ötürü, daha küçük çaplı bir “Emmy Sunday” ödülü de aldı (ABC News, 16 Eylül 2007). Kısacası ünlü bir yapıtla ve güçlü bir kişilikle karşı karşıya bulunduğumuz yadsınamaz.

Oscar Ödülleri, daha çok sinema filmlerinin yazarları, yönetmenleri, müziği, oyuncularını gibi kurgu öğelerini ilgilendiren bir film endüstrisi etkinliğidir. Ödül ölçütlerinin temelini, değerlendirilen sanat dalının niteliği ve toplum üzerinde yarattığı etki oluşturur. Başka bir deyişle, adı “belgesel” de olsa, değerlendirme konusu yalnızca filmidir. Dolayısıyla, işlenen olayların doğru olup olmadığı bu ödüllerin dağıtımında gösterge değildir. Oscar ödüllerinin dağıtımında sanat değerleri kadar ticari kaygıların da alabildiğine gözetildiği, ödüllerin yıldan yıla çeşitlenmesi, ödül töreni kurgusundaki gösteriş, binlerce TV ve radyo ile kurulan canlı bağlantılar vb gibi ipuçlarıyla, açıkça anlaşılmaktadır. Oscar ödüllerinin magazin niteliği sürekli ön planda tutulur. Sahne, dekor, giyim, ışık düzeni,

* Prof.Dr., Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Toprak Bölümü

program akışı gibi ana öğeler bir yana; şaşkınlık ve heyecan, yanındakilere sarılma, sevinç gözyaşları, anında espriler gibi en küçük ayrıntılar bile konu uzmanlarınca ayrıntıları çizilmiş ve önceden birçok kez denenip, gözden geçirilmiş mizansenlerdir.

Özetlemek gerekirse, Oscar ödülleri ile Nobel ödüllерinin birbiriyle hiçbir ilgisi yoktur ve bu iki kulvarda birden ödül kazanan “Uygunsuz Gerçek” filmi, bilinen ilk örnektir.

Nobel Ödüllерinin Temel Özellikleri

İsveçli bilim adamı Alfred B. Nobel adına 1901 yılından beri dağıtılmakta olan Nobel ödülleri, fizik, kimya, fizyoloji veya tıp ve edebiyat dallarında İsveçli, barış alanında ise Norveçli bilim adamları tarafından değerlendirilmektedir. Ödüllerin nitelikleri, 1960’lı yıllara değin korunmaya ve bilimsel ciddiyet, yansız, nesnel ölçütlerle uzun yıllar bağdaştırılmaya çalışıldı. Kimi yıllarda verilen ödüllerin sorgulanması, bu büyüklükteki etkinlikler için olağan karşılanması gereken düzeyleri aşmadı. Ödüle değer bir çalışma bulunamadığı zaman, rasgele dağıtma yerine, o yılın boş geçirilmesi yeğlendi. Yakın zaman öncesinden örnek vermek gerekirse, 1966, 1967 ve 1972 yıllarında Nobel Barış Ödülü”nü hak eder bir çalışma bulunamadı.

Bu yaklaşımın, ödüllerin saygınlık çizgisini koruma konusundaki katkıları görmezden gelinemez. Ancak söz konusu disiplin ve özen, 1968 yılında “Sveriges Riksbank”ın, A. Nobel adına bir fon oluşturması ve Nobel ödüllерinin “ekonomi” alanında da verilmeye başlamasıyla birlikte belirgin bir çürüme sinyali gönderdi. Burada yapılmak istenenin, gerçekte yaşamakta ve gündün güne köklenmekte olan Alfred Nobel’in anısını canlı tutmak değil, o ortamdaki yararlanan bir tanıtım atağı olduğu anlaşıldığında, iş işten geçmişti. Banka ustaca bir manevrayla dikkatleri üzerine toplamayı başarmıştı, seçilen tarih bile kendi kuruluşlarının üç yüzüncü yıldönümüydü. Zaman zaman bu ödülün Nobel dizisinden ayrılıp, bağımsız duruma getirilmesi gündeme taşınıyor ama kamuoyunda çok da yankı bulmuyor.

Nobel ödülleri sayısının yakın zaman önce beşten altıya çıkarılmasının bir tuzak mı, yoksa banka ile kurul arasındaki danışıklı dövüş mü olduğu belki hiçbir zaman öğrenilemeyecek. Ancak Nobel Kurulu ertesi yıl yaptığı toplantıda, “Nobel Ödülleri”nin sayısına bir daha kesinlikle eklemeye yapılmayacağını açıkladı. Sistemde açılan gediklerin sayısı artarsa, dünyanın kendi alanında saygınlığı en yüksek ödülleri gözden düşebilirdi.

Son dönemde gerek İsveç, gerekse Norveç, ödül dağıtım törenlerini binlerce yayıncının ve en üst yönetimlerin katıldığı uluslararası birer gövde gösterisine dönüştürdüler. Yozlaşmanın, ödülün niteliklerini düşürdüğü öne sürülse de, uygulanan parlatma tekniklerinin günden güne daha fazla ilgi sağladığı yadsınamaz. Başkalarına zarar vermediği sürece bu tür yaklaşımları eleştirmek belki doğru da değildir. Burada eleştirilmeye çalışılan olay da, törenlerdeki abartılı gösteriştense çok, iklim değişikliği gibi son derecede ciddi değerlendirilmesi gereken bir konunun gösteri merakıyla yozlaştırılması eylemidir.

Yerel ve Güncel Bir Örnek

Güncel yaklaşımların bakış açısını daha iyi yansıtabilmek üzere, bir iki yanal satırbaşına değinilmesinde yarar bulunmaktadır. Bu bağlamda, en ciddi konuları magazinleştirme eğiliminin yeni bir örneği ülkemizde yaşandı. Yakın zaman önce bir Türk bilim insanı, klonladığı koyunlardan kuzu elde edildiğini açıkladı (AA, 22 Kasım 2007). Normal koşullarda bu büyük bilimsel başarının ülkeyi yerinden oynatması beklenirken, yazılı ve görsel basın haberin ardından hemen “klonlanmış koyun kurban edilebilir mi?” tartışmasına yöneldi. Gerçi buluşun kendisiyle ilgili de onlarca magazin sorusu bulunabilirdi. Örneğin, bu teknik başka hayvanlara veya insanlara uygulanabilir miydi? Bu yöntemle erkek bir kopya canlı elde etme olanağı var mıydı? Kopya canlının genetik özellikleri üzerinde oynanabilir miydi? İlk kopya koyun Dolly'nin sağlık durumu neydi? Yerli klon kuzu niçin normalin iki katı ağırlıkta doğmuştu? Çalışmanın diğer kopyalama örneklerine göre üstünlük ve eksiklik gösteren yönleri nelerdi? Klonlama yoluyla hayvansal üretimde bir artış sağlanabilir miydi?

Böylece elde olunacak bilgiler, hem bilimsel açlığı, hem de magazin merakını gidermeye katkı yapabiliyordu. O tür konuların uzmanları magazinsel açıdan yukarıda örneklenen soruları yeterince ilgi çekici bulmamış olacaklar ki, ilgi hemen halk avcılığına dönüştü. Sanki milyonlarca hayvanın kurban edildiği bir sistemde tek eksik, birkaç kopya koyunun kurban edilirliğinin din açısından doğruluk derecesiydi. Akli başında biri çıkıp da “Dinlerin doğduğu zamanlarda böyle teknolojiler yoktu. Bu konuda kutsal kitaplarda bir bilgi bulunması olanaksızdır, yapılacak açıklamalar kişisel görüşten öteye geçemez” demeye kalkışsa sistem hemen önündeki mikrofonu kapatıveriyor.

Barış Ödülünün Yeri Ayrı

Nobel ödülleri konusuna dönüldüğünde, bir de tarihsel başlangıçtaki belirsizlikle karşılaşılıyor. Alfred Nobel, diğer dört ödülün İsveç tarafından verilmesini istemişken, ‘barış ödülü’ değerlendirmeleri için neden Norveç’i

seçmişti? Nobel'in Norveç'e yönelik yaklaşımının nedeni konusunda en akla yakın olasılık, İsveç'in komşu Norveç'i tarihte birçok kez işgal etmesi olabilir. Yani komşulardan bir çeşit bağışlanma dileği ya da İsveçli yöneticilere barışı koruma uyarısı. Doğrusu Norveç, yakın zaman öncesine değin, sorumlu olduğu biricik ödülün dağıtımında, birkaç kötü örnek dışında oldukça özenli davrandı. Bir iki iyi örnek vermek gerekirse, 1970 Nobel Barış Ödülü sahibi Norman Borlaug, biyolog kökenli bir agronomdu ve kuşkusuz en büyük başarısı, tahıllarda "doğrusal bağımlılık (linkage)" adıyla bilinen genetik bağımlılığı kırmasıydı. Buna göre Borlaug'un buluşu, değerlendirme kurulunda küresel açlığı azaltacak bir hizmet olarak algılandı.

Benzer bir örnek de, 1954 yılında Nobel Kimya ödülünü kazanan ABD'li bilim adamı Linus Pauling'in, nükleer denemelerin sınırlandırılması anlaşmasında üstlendiği etkin ve yapıcı rol nedeniyle 1962 yılında Nobel Barış Ödülü ile taçlandırılması oldu. Gerçi bu uygulama, ünlü birine ana konusu dışında ödül verilmesi gerekçesiyle eleştirilebilir ama geçmişte benzer bir örnek görülmediği için, Nobel Barış Ödülü Kurulu'nun nesnel ölçütlerle davrandığını varsaymak daha doğrudur.

Ancak Nobel Barış Ödülü'nün zikzakları, son yıllarda salınımını yükselterek süregeldi. Bunun son örneği 2007 yılında yaşandı.

Çelişkili İki Olay

Bilinçli bir zamanlama mı, yoksa yalnızca bir rastlantı mı bilinmez, Nobel ödüllerinin açıklanmasından bir gün önce ilginç bir çelişki yaşandı. Bir İngiliz Yüksek Mahkemesi, söz konusu filmi "yaygaracı (alarmist) ve abartılı (exaggerated)" bulan bir karar aldı (The Independent, 11 Ekim 2007). Yargıca göre filmde öne sürülen dokuz olay, yeterince yansız bulunmamış, aşırıya kaçılmıştı. Örneğin deniz düzeyinde 6 metrelik (filmde 20 feet olarak belirtilmiş) artış için en azından binlerce yıl geçmesi gerekliydi. Pasifik'teki mercanadaların (atol) denize gömüldüğünü gösteren bir belirtiye henüz rastlanmamıştı. Gulf Stream akıntısının, ilerde yavaşlarsa bile ortadan kalkacağı söylenemezdi. Karbondioksit ve sıcaklık artışlarını binlerce yıllık zaman dilimi içinde koşut gösteren eğriler arasındaki uyum, Al Gore'un anlattığı gibi belirgin değildi. Klimanjaro dağındaki karların erimesinden, insanların neden olduğu küresel ısınma tek başına sorumlu tutulamazdı. Çad Gölü'nün kurummasının doğrudan küresel ısınmayla açıklanması yetersizdi. Katrina Kasırgası'nın bu olaylara bağlanması yeterince net bir bulgu olamazdı. Kutup ayılarının buzullara tutunmak için 100 km (60 mil) yüzmeleri gerektiği ve yorulup boğuldukları abartılıydı, çünkü yalnızca 4 ayının cesedi, fırtınadan dolayı boğulmuş olarak bulunmuştu. Mercan kayalıklarının renklerinin

bozulması, aşırı avlanma, kirlilik gibi başka nedenlerden de kaynaklanabilirdi. Yargı kararına göre filmin okullarda tek başına gösterimi, öğrencilerin yansız eğitim alma gerekliliğiyle bağdaşmıyordu. İngiliz milli eğitimi, karara uygun olarak, okullara “Uygunsuz Gerçek filminin ancak karşı görüşleri içeren belgelerle birlikte gösterilmesi ve öğretmenlerin filmin gösterimi sırasında yansız kalmaları gerektiği” konularında bir genelge yayınladı. Söz konusu genelgeye, elli altı sayfalık bir eylem paketi ile hükümet tarafından hazırlanmış bir belgesel CD’si iliştilmişti. Gerçi ortada yasaklama yoktu, ama dengeleyici önlemlerin ağırlığı da gözden kaçmıyordu.

Tanıtımın iyisi, kötüsü olmazmış. Şimdilik gerek Al Gore, gerekse “küresel ısınma yandaşları”nın, bu yolla da olsa gündemde daha fazla yer almaktan rahatsızlık duyduklarına ilişkin bir belirti gözlenmiyor. Üstelik “Nobel’i Al Gore’dan çok Bush’un hak ettiğini, çünkü Al Gore’un bu konuda çok konuştuğunu, ama Bush’un dünyayı ısıtmakta olduğunu” söyleyecek kadar ileri gidiyorlar ki, bu iğneler George Bush kadar Nobel Kurulu’nu da yaralıyor olmalı. ABD kamuoyu ise, Uygunsuz Gerçek filminin gerçekleri ne ölçüde yansıttığından çok, Nobel’le yenilenen ünün, Al Gore’u yeniden başkan adayı yapıp yapmayacağı konusunda ilgileniyor. Burada bir parantez açmak gerekirse, Al Gore tüm ısrarlara karşın bir ABD Başkanlık yarışına katılmayacağını açıkladı. ABD Başkanlık sisteminde yönetimi sınırsız eleştirme haklarının öteden beri korunmasına karşın, o sisteme zarar verebilecek adayların ve uygulamaların yaşam şansının olamayacağını Al Gore’dan iyi kim bilebilir ki?

Nobel Ödüllü ‘Pinokyo’

Al Gore, ödülleri açıkladığı gün, eşiyle birlikte basın karşısına çıktı ve parlak bir demeç verdi. Küresel ısınmaya karşı verilen savaşın ilk adımı atılmıştı, ancak bu, küresel ısınmayla savaşmak konusunda çok kritik bir aşamayı. Gore’un ilk tepkisi bundan büyük onur duyduğu, ama ödülü, bu konuda yıllardır çalışmakta olan bir büyük bilim adamları topluluğuyla paylaşmanın daha da anlamlı olduğu yönündeydi (San Francisco Chronicle, 12 Ekim 2007). Aldığı yaklaşık 750 bin dolarlık ödülü hemen konu üzerinde çalışan bir vakfa aktarması da, onun içtenliğini ve inancını gösteren önemli bir artı puandı. Ancak, aldığı ödülün tadını çıkaramadan, özellikle ABD kamuoyunda alay konusu oldu, kendisine ‘Pinokyo’ takma adı yakıştırıldı. Yandaşları ABD başkanlığına yeniden aday olması için onu sıkıştırırken, aldığı ağır eleştiriler ‘kıskançlık’ diye de nitelendirildi. Al Gore’un sözcüsü, bu karara karşı “İngiliz yargısının filmin okullarda gösterimini yasaklamadığını, eleştirilerin, filmin belirttiği binlerce doğruyu gizleyemeyeceğini, dava sahibinin petrol şirketleriyle yakın ilişkisi olduğuna ilişkin kanıtlar bulunduğunu” öne sürdü (The Washington Post, 18

Ekim 2007). Danışmana göre ödüle ortak olan HİDTO'nun tutucu (conservative) yapılanmasına karşın, Al Gore hükümetlerle bağlantısız, bağımsız bir kişiliktir. Doğal olarak da bu özgürlük çerçevesinde daha rahat bir tavır sergileyebiliyordu. Yani bu sava göre HİDTO yan resmî bir BM organı olarak kimi gerçekleri yeterince açıklıkla ortaya koyamıyordu.

Al Gore karşıtları da boş durmadılar. Filmdeki gerçek dışı savların, İngiliz yargısının belirlediği sayının birkaç kat üzerinde olduğu HİDTO raporlarıyla karşılaştırmalar yapılarak belirtildi. Doksan üç dakikalık bir filmde 'binlerce gerçek' savının filmin kendisi gibi abartılı olduğu, Afrika'nın kar alan tek dağı olarak, E. Hemingway yazımlarına konu olmuş ünlü Klimanjar'o'daki kar crimesinin yaklaşık yüz yıldır süregeldiği, her biri birer doğa harikası olan mercanadaların oluşum mekanizmalarının, bunların hiçbir zaman batmasına izin vermeyeceği vb gibi karşı savlar öne sürüldü.¹ Filmin gösterime girdiği günden beri "ABD politikalarını kötülediği, Gore'un tek yanlı propaganda yaptığı" gibi eleştiriler hiç eksik olmamış, ABD okullarında küçük çaplı yasaklamalar da yaşanmıştı, ama bunlar yerel düzeyde tepkiler olarak kalmıştı. İngiltere'de ise, yüksek yargı kararıyla birlikte, hükümet harekete geçmişti, olay görmezden gelinecek boyutların çok üzerindeydi.

Uluslararası kamuoyu şimdi Al Gore'un, kararı veren yargıcın ve hatta onu uygulayan İngiliz yetkililerin küresel ısınma ve iklim değişiklikleri konusundaki bilgilerinin yeterli olup olamayacağı konularını tartışıyor. Yandaşlarına bakılırsa Al Gore otuz yıldır çevresel değişimler konusunun içindeymiş. Hatta düşmanları onu çevrecilerle aşırı yakın ilişki içinde olmakla suçluyor. Oysa dünya kamuoyu kendisini, Bill Clinton'ın sönük yardımcısı -ve büyük olasılıkla Florida'daki ayak oyunları- ABD başkanlık seçimlerinde direktten dönen biri olarak tanıyordu.

Öte yandan iklim değişiklikleri konusunun dünya barışıyla ne ilgisi olduğu da sorgulanabilir. Hoş bir bakış açısı aransa, Bush'un yerine Al Gore'un ABD Başkanı seçilmesinin belki de 11 Eylül saldırısını, Afganistan ve Irak'ın işgalini, yoğunlaşan PKK terörünü önleyebileceği, dolayısıyla Al Gore'un 'hayal dünyası barış ödülü'nü hak etmiş olabileceği öne sürülebilirdi. Ama konumuz bunlar değil. Nobel ödülü açıkça bencil ve öznel güdülerle paylaştırılmıştır.

Nobellere Ün Kazandıran Düzen

Bir terazi ki, bir kefesinde sayısız uzmanlık dalından kurulu, kimine göre iki bin beş yüz, kimine göre de üç bin bilim insanı, öteki kefesinde içeriği bile tartışmalı bir filmin yapımcısı eski bir politikacı.

¹ Geniş bilgi için bkz: (<http://scienceandpublicpolicy.org/monckton/goreerrors.html>)

Her iki taraf için de söylenecek çok şey var, örneğin HİDTO kimi baskılarla yumuşayıp, kimi zaman da aşırı şahin kesildiğini birçok kez gösterdi. Böylece eleştiri oklarından hiçbir zaman kurtulamadı. Ama aynı doğruları gösterebilir bile 'ikisi de su' mantığıyla bir okyanus bir testi suyla karşılaştırılmalı mıydı? Asıl sorun burada. Normal koşullarda dev bir bilim insanları kurulu bir yana, tek bir ciddi araştırmacı bile üzerinde uzun yıllar araştırma yürüttüğü bir konuda böyle her yanı sansasyon dolu bir karşılaştırmaya razı olamaz. Üstelik Nobel Kurulu gerekçede "insanın yarattığı iklim değişikliği konusunda daha fazla bilgi edinilmesi ve yayımı için çaba harcayan..." sözleriyle, konu uzmanlarının yanı sıra iklim değişikliği kavramını da küçümsemektedir. Şimdilerde buna eğilim (trend), imge (image) gibi yakıştırmalarda bulunuluyor. Uygulanan, Nasrettin Hoca'nın 'ye kürküm ye' anlayışının güncellenmiş biçimi. Nobel Kurulu, ilgiyi olay ve çabalar yerine kendi üzerlerine çekme uğruna birçok değeri çiğnemekte sakınca görmemiştir. Bir zamanlar kalbini kırdığını düşündükleri A. Hitler'e barış ödülü vermeyi gündemine alan, Hindistan'da verdiği özgürlük savaşıyla sömürgecilik tarihinin akışını değiştirmiş olan Mahatma Gandhi'yi görmezden gelen, ya da M. Gorbaçov'a kendi devletini parçaladığı için ödül verebilen bir anlayışı tartışıyoruz burada. Doğrusu ders almışa benzemiyorlar.

Nobel Kurulunun, kendini ön plana çıkarmak uğruna halk avcılığı yapması, sorunu gündemde tutsa da, kuşkusuz magazinleştirmeye daha fazla hizmet etmiştir. Çözülmesi istenmeyen konuları alt kurullara yönlendirmek, geleneksel politik yaklaşımların bir ögesidir. İşte Nobel Kurulu da, iklim değişikliği gibi son derecede ciddi ve riskli bir konuda bilerek ya da güdülenerek böyle bir 'alt kurul işlevi' üstlenmiştir.

HİDTO'nun Ödüle Olumlu Tepkisi

Hükümetler Arası İklim Değişikliği Tartışma Ortamı (HİDTO) ödülü "sürpriz olarak ve minnet duygularıyla" karşıladığını duyurdu. Başkan bunun "HİDTO çalışmalarına katkı yapan tüm bilim adamları ve yazarların kazandığı ve tek başına örgüte büyük bir prestij ile, içerdiği mesaj dolayısıyla kayda değer etkililik sağlayan bir onur olduğunu" belirtti. Genel Sekreter ise, ödülü "iklim değişikliğinin nedenleri ve etkileri ile buna karşın alınabilecek önlemler konusunda politika oluşturuculara yansız ve dengeli bilgiler sağlayan HİDTO'nun edindiği en belirgin benimsenme" olarak niteledi. Ödülü böyle büyük mutlulukla karşılayan HİDTO, Birleşmiş Milletler'e (BM) bağlı Dünya Meteoroloji Örgütü (DMÖ-WMO), ile BM Çevre Programı (BMÇP-UNEP) tarafından 1988 yılında birlikte kurulan bir bürodur. Yaygın kanının aksine, kadrolu çalışan bir araştırma ekibi yoktur. Gerçekte HİDTO ne bir araştırma yürütür, ne de iklim değerlerini veya buna bağlı değişiklikleri ölçer. Onların görevi, gönüllü yazarlardan gelen

katkıları ile daha önceki yayınların sonuçlarını değerlendirip, yaklaşık 5 yılda bir dönemsel ana raporlar hazırlamak, özel önem verilen konularda da, zaman zaman çeşitli yayınlar yapmaktır. Yani bir çeşit kamuoyu oluşturma görevi. Başka bir deyişle, bir HİDTO raporunda üç bin bilim insanından söz ediliyorsa bu yalnızca, o organın gücünü ve etkinliğini göstermede yararlanılan bir araç olarak algılanmalıdır.

Örgütün özellikle Avrupa ülkeleri üzerindeki etkinliği tartışılmazdır. Gerçi küresel ısınma karşıtları, örgüt ile Avrupa ülkeleri arasındaki yakınlığı diğer taraftan okuyup, HİDTO'nun Avrupa'nın dümen suyunda olduğunu öne sürmektedir. Al Gore'un da, Oslo'daki Nobel töreninde yaptığı konuşmada Avrupa ülkeleri ve Japonya'yı, küresel ısınmaya karşı verdikleri savaşım dolayısıyla övdüğü dikkatli gözlerden kaçmadı.

Örgütün 2007 yılı içindeki en önemli raporu Valencia'da Kasım'da yapılan toplantıdan sonra yayımlandı, ama dikkat edilirse kamuoyunda fazla ilgi uyandırmadı. Çünkü o bütüncül raporun içeriği, üç alt kurulun yıl içindeki toplantıları ertesinde kamuoyu ile paylaşılmış ve en azından belirli kesimlerde yeterince ses getirmişti. Gerçekte, küresel ısınmaya karşı alınabilecek önlemlerin değerlendirildiği III nolu HİDTO kurulunun raporları da topluma fazla heyecan vermiyor, diğer iki grup raporlarına göre daha sessizce geçiştiriliyor. Dünyanın düzeni böyle...

Nobel Ödülü Neyi Kanıtıyor?

Nobel Barış Ödülü'nün "iklim değişikliği" konusunda paylaşılması, küresel ısınmadan pay kapma yarışını yavaşlatacağa pek benzemiyor. Böyle düşünmek için ortada somut olgular var. Örneğin 2005 yılında attığı imzayla, karbondioksit salımlarını sınırlandıran, küresel ısınma hızını azaltmayı amaçlayan Kyoto Protokolü'nün uluslararası yürürlüğünü sağlayan Rusya, geçen yıl Kuzey Kutbu'nda deniz tabanına üç kişilik bir dalış ekibi gönderdi. Orada buzulların yıldan yıla inceliyor, ulaşımın kolaylaşmakta olduğu öteden beri izlenen bir gerçektir. İşin ilginç yanı, kutup tabanına gönderilen bu üç kişiden ikisi politikacıydı. Bilimin birçok dalında birinciliği kimselere kaptırmayan Sovyet Rusya'nın Kuzey Kutbu deniz tabanına iki politikacıdan başka indirecek uzman bulamadığı düşünülemez. Öyleyse Rusya'nın amacı, bilimsel araştırma yürütmekten çok, kullanım olanağı doğan kutup petrolerinde söz sahibi olduğunu dünyaya göstermek olmalıdır.

Oysa aynı Rusya'nın, yakın gelecekte iklim değişikliğindeki payı ABD'nin de önüne geçebilecektir. Bu düşüncenin sağlam dayanakları vardır: Küresel ısınmadan etkilenme eğilimi ekvatorlardan kutuplara doğru artış göstermektedir. Bunun sonucu olarak tundralarda buzul altındaki bataklık kömürlerinin

(peat) açığa çıkararak, büyük hacimlerde metan gazı üretmek üzere ayrışmaları beklenmektedir. Buzulların altında sıkışmış metanla birlikte bu salım, ürkütücü boyutlara ulaşabilecektir. Burada kalınlığı birkaç metreye varabilen, yüz binlerce kilometrekarelik organik toprak potansiyelinden söz ediyoruz.

Metan gazının yerkürede artış hızı karbondioksitin yaklaşık beş katı, sera gazı doğurucu etkisi de, aynı miktardaki karbondioksitin yaklaşık 25 katıdır (HİDTO III. Bütüncül Değerlendirme Raporu). Bir yandan Kyoto Protokolü'ne anahtar imzayı atıp, öte yandan kendi topraklarından kaynaklanacak tehditlerle ilgilenmemek, dahası ulaşılması zor yerlerde egemenlik ilanı ve bilimsel inceleme gerekçesiyle doğal kaynaklara saldırma yolları aramak, Sovyet Rusya'nın kapitalist sistem değerlerine çabuk uyum sağladığını göstermektedir. Küresel ısınmaya karşı savaşım verenler görmezden gelinmenin üzüntüsünü yaşıyadursunlar, kuzey denizlerinde hakkı olduğunu düşünen ülkeler şimdi bütün güçleriyle buzları kıran, yolları açan arama ve savaş gemileri üretimine hız verdiler.

Küresel ısınmada en büyük pay sahibi olan ABD'de başkanlık seçimleri toplantılarında 'iklim değişikliği' konulu sorular, ancak belirli kontenjanlarla (ve büyük olasılıkla söz alan kişi ve sorunun kapsamı önceden belirlenmiş olarak) sorulabilmekte ve 'iki arada, bir derede' kalan adaylar bu atakları anlaşılabilir mırıltularla geçiştirmektedir. ABD'nin küresel karbondioksit salımındaki payı yüzde yirmi beş dolayındadır. Ama ne Oscar, ne de Nobel ödülleri uğruna hiçbir aday bu gidişi durduracak adımları atacağı sözünü verememektedir. Başkan G. Bush, Demokrat adayları bu konudaki tavırlarını ABD kamuoyu ile paylaşmaya çağırarak, kendince köşeye sıkıştırıyor. Bu gelişmeler ikiyüzlü kapitalizmin oyalayıcı, sözde yatıştırıcı, gerçekte ise kahredici yönünün kayda değer kanıtlarıdır. Al Gore'u, ödülü aldığı gün hemen kutladıkları açıklanan ve aralarında Demokratların da bulunduğu belirtilen başkanlık adaylarının adları, tüm ısrarlı sorulara karşın, sözcüsü ve çevre danışmanı tarafından yanıtsız bırakılmıştır. Küresel ısınmaya dörtte birlik katkıdan sorumlu tutulan bir ülkenin şimdiki ve gelecekteki yöneticileri, sistemi karşlarına almama uğruna, torunlarının tabutlarını hazırlıyor olabilirler mi? Adaylar arasında karbondioksit salımlarının sınırlanması konusunda John Mc Cain dışında görüşleri bilinen biri bulunmamaktadır. Ancak McCain bile, yürürlükteki sözleşme hükümlerinin ABD'nin çıkarlarıyla çeliştiğini ve yeni bir çıkış yolu bulunması gerektiğini ileri sürmektedir. Geçtiğimiz Kasım ayında Riyad'daki "Yurtdışına Petrol Satan Ülkeler Örgütü" (OPEC) doruğunda, "petrol fiyatlarındaki artışın sürmesinin küresel ısınmanın önlenmesinde etkili bir araç olacağı" dile getirilmiştir. Bu sav, gülmeyi hak edecek düzeyde bile ciddi değildir. Petrol satan ülkelerin, küresel ısınmayı azaltacak önlemlerden söz edecek durumdaki son kişiler olduğuna kuşku yoktur.

Küresel ısınma gerçekleri, magazin haber merakı ve kapitalist sistem değerleri bir araya geldiğinde, örnekleri sıralamak için fazla çaba harcanması gerekmemektedir.

İklim değişikliği kavramı, diğer pek çok konu gibi, günlük kişisel yaklaşımları pazarlama aracı olmuştur. Buna göre bir yandan bildiğinizi okurken, öte yandan kitlelere yaltaklanmayı sürdüreceksiniz, bu amaçla her araca, her yonteme başvuracaksınız. Bir zamanlar Türkiye’de sulak alan kurutma birincisi bir devlet adamı, TEMA’nın yapraklı rozetini iki yakasına da ilâştirir, “doğayı koruma sorumluluğu benim iki yakama birden yapışmış” diye gösterişli söylevler çekerti. İ. Melih Gökçek de, Ankara’daki su darlığını “son yüz yılın en kurak yılı” söylemleriyle geçiştirmeye çalışmıyor mu? Örnekler sonsuz sayıda ama ne ilginçtir, bu tür çelişkilerin sergilenmesi çabaları “iklim değişikliği gerçeklerini göz ardı etme, küçümseme” gibi yaftalarla susturulmak istenmektedir.

On sekiz yıl önce dağılarak, ABD’yi yerkürenin tek süper gücü olarak bırakan Sovyet Rusya, kapitalizme ayak uydurma yeteneği ve sekiz yıldır inanılmaz oranlarda artan fosil yakıt gelirleriyle, eski parlak günlerine dönme yoluna girmiştir. Ancak kurulmakta olan bu dengelerin iklim değişikliği, açlık ve kuraklık, çığneden insan hakları, gerginlik ve çatışmalar gibi insanlığın ortak sorunlarına herhangi bir olumlu katkı yaptığı söylenemez. Örneğin Moskova birkaç yıl içinde dünyanın en tüketici toplumuna sahip, en pahalı kentlerinden biri olmuştur ama Afrika’da Sahel kuşağında kuraklıktan etkilenen milyonlarca insana artan gelirlerden dolayı daha çok yardım ulaştırıldığını söylemek olanaksızdır. Son yılların en büyük çevresel yıkımlarından biri varsayılan “Aral Gölü’nün kurumması ve çevresinin tuzlulaşıp çölleşmesi” bilindiği kadarıyla süper güç yönetimlerinin hiçbirinin ilgi alanına girmemektedir. Açıkça görülüyor ki, yeryüzü bir yıkıma doğru yol alırken, geniş kitleleri ve güç odaklarını bu durumdan nasıl yararlanabilecekleri konusu daha çok ilgilendirmektedir.

İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (Paris) Ek 1 ülkelerinde 1990-2004 yılları arasında öngörülen ve gerçekleşen sera gazı salımları UNFCCC² Çizelge 2’de verilmektedir. Burada en katı sınırlamaların AB ülkelerine uygulandığı görülmektedir. AB ülkeleri için belirlenen yüzde 8’lik kısıtlamaya, söz konusu dönem için cayılan sera gazı artışları da eklendiğinde, azaltılan sera gazı çıkışlarının yüzde 29 düzeyini aştığı hesaplanmaktadır. Yakın zaman öncesine değin İskandinav ülkelerinin kendi üzerlerindeki kükürt dioksit fazlalığından İngiltere’yi sorumlu tuttıkları göz önüne alınırca, bir çekişme alanından böylesine ortak bir söyleme geçiş taktir edilmelidir.

² United Nations Framework Convention on Climate Change

Kyoto Protokolü de Sistemin Kurbanı

Kyoto Protokolü Aralık 2007 tarihi itibariyle 176 ülke tarafından imzalandı. Özellikle geri kalmış ülkelere kaynak koruma konusunda destek sağlayan hükümler değerlendirildiğinde, bunlardan çoğunun sözleşmeden kazançlı çıktığı söylenebilir. Son yıllarda sözleşmeye olan ilginin arttığı gözlenmektedir ki bu konuda küresel ısınmadan etkilenmek kadar, uluslararası toplumdan dışlanma kaygısının da etkili olduğu anlaşılmaktadır.

Kyoto Protokolü'nü imzalamamakta direten az sayıda ülke arasında katkıları ve boyutlarından dolayı en önemlileri Türkiye, ABD ve (yakın zaman öncesine değin) Avustralya'dır. Bunların durumlarını ve gerekçelerini özetlemek, küresel ısınma ile kapitalist anlayış arasındaki ilişkileri açıklamaya yardımcı olabilir.

Türkiye, atmosfere salınan karbondioksit miktarının sınırlanması konusunda 1992 yılındaki Rio doruğundan beri, ilgililerce bir "Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) üyesi" ülke olarak gelişmiş ülkeler grubunda değerlendirilmek isteniyor. Bu gruba giren ülkelerin 2008 yılı ile yürürlüğünün sona ereceği 2012 yılları arasında karbondioksit salımlarını yüzde sekiz oranında azaltmaları gerekiyor. OECD ülkeleri arasında en yoksul ülke olarak Türkiye ilk günden beri, bu dayatmanın kendisine karşı haksızlık olduğunu savunuyor. Bu çabaları sonucunda ülkemiz "BM İklim Değişikliği Ana Sözleşmesi (UNFCCC)"nin Ek-II listesinden 2001 yılında çıkarıldı ve daha çok Sovyetler Birliği'nin dağılması sonucu ortaya çıkan ve kendisini toparlamak için belirli bir süreye gerek duyan (geçiş ekonomisine sahip ülke olarak) Ek-I grubunda yer aldı. Ancak bu değişiklik de Türkiye Hükümeti yetkililerince yeterli görülmemiş olmalı ki, sözleşme henüz imzalanmadı. Eski Çevre ve Orman Bakanı O. Pepe bir demecinde Türkiye'nin "iklim değişikliği taraflar ülke sözleşmesi"ni (BM İklim Değişikliği Çerçeve Anlaşması-UNFCCC-Paris, 1994 kastediliyor. iü) 2004 yılında parlamentosundan geçirmesine karşın, Kyoto Protokolü'nü ancak 2015 yılında imzalayacak duruma gelebileceğini bildirmişti (Cihan Haber Ajansı, 18 Şubat 2005). Türkiye'nin, çerçeve yönetmeliğinin öngördüğü "ulusal bildirim" hazırlık çalışmalarını birkaç yıldır sürdürdüğü bilinmektedir (Enabling Activities for the Preparation of Turkey's Initial National Communciation to the UNFCCC-UNDP). Ancak hükümet küresel ısınma ve Kyoto Sözleşmesi konularındaki sessizliğini uzun süre korudu. Bu konuda toplanan imzalar ve demokratik kitle örgütlerinin düzenlediği etkinlikler yetkililerce görmezden gelinmiş iken, Mayıs 2008'de çerçevesi ve koşulları belirtilmeyen bir düzenlemenin Bakanlar Kurulu'na kararlaştırılıp, TBMM'ne gönderildiği açıklandı. Ulusal çevre örgütlerinin, bu imzanın Türkiye'ye herhangi bir yükümlülük getirmeyeceği söylemleri henüz çıkarım ve söylentiden öte anlam taşımıyor.

Türkiye'nin Sera Gazı Salımlarına Katkısı

Çevre ve Orman Bak Çevre Yönetimi Gn Md Hava Kalitesi Daire Başkanı Dr. M. Şahin'in verdiği bilgiye göre Türkiye'nin küresel ısınmaya sebep olan karbondioksit (CO₂) salımı üretme bakımından kişi başına düşen sorumluluğu diğer OECD ve Avrupa Birliği ülkelerine göre çok daha azdır. Bu durum aşağıdaki çizelgedeki özet bilgilerde açıkça görülmektedir.

Çizelge 1. İklim Değişikliği ile İlgili Seçilmiş Göstergeler

Göstergeler	Türkiye	OECD	Dünya
Kişi başı enerji temini(Toe/kişi-yıl)	1,2	4,74	1,68
Kişi başı elektrik tüketimi (kwh/yıl-kişi)	1817	8089	2343
Yakıt tüketimi kaynaklı toplam CO ₂ salımları (Mt CO ₂ /yıl)	204	12.450	23.395
Yakıt tüketimi kaynaklı CO ₂ salımları (Mt CO ₂ /kişi-yıl)	3,0	11,1	3,9

Karbondioksit salımlarında en önemli girdilerden biri olan kömür üretimi (ve tüketimi) konusunda birkaç karşılaştırma yapmak, Türkiye'nin içinde bulunduğu sıkışık durumu daha iyi açıklayabilir. Buna göre enerji üretim potansiyeli yüksek olan bitümlü kömür üretiminde Türkiye'nin payı Çin'in binde ikisi, ABD'nin de binde üçü düzeyindedir (www.tki.gov.tr, 25 Aralık 2007). Enerji verimi en yüksek olan Soma kömürlerinin bile enerjisi 2080-3150 kcal/kg değerleri arasında değişmektedir (TKİ Gn Md 2006 Faaliyet Raporu). Bu değerler, nitelikli bir bitümlü kömürün yarısına bile ulaşmamaktadır. Türkiye'nin en büyük linyit rezervlerinin yer aldığı (toplam rezervin yaklaşık yarısı) Afşin-Elbistan havzasında yer yer 750 kcal/kg değerinin de altına düşen enerji verimi, 1000 kcal/kg değerini zor bulmaktadır. Basit bir hesapla, aynı ısı enerjisi elde etmek için enerji verimi 1500 kcal/kg olan kömürden, 6000 kcal/kg değerindeki kömüre göre dört kat fazla kullanılması gerekeceği sonucuna ulaşılabilir. Yani dört kat daha fazla karbondioksit çıkışı...

Ulusal ve uluslararası kaynaklı raporlarda Türkiye'deki son on beş yıllık karbondioksit salımı artışının yüzde yetmiş iki dolayında gerçekleştiği (Çizelge 2) ve bu değerlerin karbondioksit salımlarında en yüksek oran olduğu söyleniyor.³

Çevre ve Orman Bakanlığı kayıtlarında da yer alan bu bilginin doğruluk düzeyi veya şeytanın avukatlığına soyunulup soyunulmadığı doğrusu tartışmaya değerdir. Eğer bu değerler, Türkiye'ye sözleşmeyi imzalatmaya yönelik baskılar sonucu ortaya çıkmamışsa, gerçekleşen rakamlar ile öngörülenler arasında kapanması kolay olmayan bir uçurum bulunduğu sonucuna varılmaktadır.

³ UNDP - Climate Change & Turkey, Impacts, Sectoral Analyses, Socio-Economic Dimensions, ed: Ç Güven, Mart 2007.

Çizelge 2. BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi Ek 1 Listesinde Yer Alan Ülkelerin 1990-2004 arası Sera Gazı Çıkış Değerleri Değişimi –(UNFCCC web sayfasından aktarılmaktadır)

Arazi kullanım değişimleri ve ağaçlandırma göz önüne alınmadan, toplam sera gazı çıkışları (Tg / milyon ton CO ₂)			Çıkışlardaki değişim (%)	Kyoto Protokolü'ne göre hedeflenen çıkış azalması (%)
Paydaş	1990	2004	1990-2004	(%)
ABD	6103,3	7067,6	15,8	-
Almanya	1226,3	1015,3	-17,2	-8 (-21)
Avrupa Topluluğu (Birliği)	4252,5	4228,0	-0,6	-8
Avustralya	423,1	529,2	25,1	-
Avusturya	78,9	91,3	15,7	-8 (-13)
Belarus	127,4	74,4	-41,6	Henüz hedef yok
Belçika	145,8	147,9	1,4	-8 (-7,5)
Bulgaristan	132,3	67,5	-49,0	-8
Çek Cumhuriyeti	196,2	147,1	-25,0	-8
Danimarka	70,4	69,6	-1,1	-8 (-21)
Estonya	43,5	21,3	-51,0	-8
Finlandiya	71,1	81,4	14,5	-8 (0)
Fransa	567,1	562,6	-0,8	-8 (0)
Hırvatistan	31,1	29,4	-5,4	-
Hollanda	213,0	218,1	2,4	-8 (-6)
İngiltere	776,1	665,3	-14,3	-8 (-12,5)
İrlanda	55,6	68,5	23,1	-8 (+13)
İspanya	287,2	427,9	49,0	-8 (+15)
İsveç	72,4	69,9	-3,5	-8 (+4)
İsviçre	52,8	53,0	0,4	-8
İtalya	519,6	582,5	12,1	-8 (-6,5)
İzlanda	3,28	3,11	-5,0	+10
Japonya	1272,1	1355,2	6,5	-6
Kanada	598,9	758,1	26,6	-6
Letonya	25,9	10,7	-58,5	-8
Liechtenştayn	0,229	0,271	18,5	-8
Litvanya	50,9	20,2	-60,4	-8
Lüksemburg	12,7	12,7	0,3	-8 (-28)
Macaristan	123,1	83,9	-31,8	-6
Monako	0,108	0,104	-3,1	-8
Norveç	49,8	54,9	10,3	+1
Polonya	564,4	388,1	-31,2	-6
Portekiz	60,0	84,5	41,0	-8 (+27)
Romanya	262,3	154,6	-41,0	-8
Rusya Federasyonu	2974,9	2024,2	-32,0	0
Slovakya	73,4	51,0	-30,4	-8
Slovenya	20,2	20,1	-0,8	-8
Türkiye	170,2	293,8	72,6	-
Ukrayna	925,4	413,4	-55,3	0
Yeni Zelanda	61,9	75,1	21,3	0
Yunanistan	108,7	137,6	26,6	-8 (+25)
Ek 1. geçiş ekonomisi ülkeleri	5551,0	3506,0	-36,8	-
Ek 1. geçişte sayılmayan paydaşlar	13000,5	14425,6	11,0	-
Çerçeve anl. göre tüm Ek 1 paydaşları	18551,5	17931,6	-3,3	-
Kyoto Pro.'ne göre tüm Ek 1 paydaşları	11823,8	10011,5	-15,3	-5

Not: Parantez içindeki değerler, AB üyesi ülkenin ulusal kısıtlama hedeflerini göstermektedir. Yeni üye 10 ülkenin durumu henüz AB içi değerlendirmelerine alınmamıştır. Sözleşmenin 26/CP.7 hükmü ile Türkiye'nin özel durumuna dikkat çekilmektedir.

Öte yandan Kyoto Protokolü'nde ulusal geliri Türkiye'nin çok üzerinde olan Birleşik Arap Emirlikleri, Umman, Singapur gibi ülkelerin geri kalmış ülkeler grubunda ele alınması, yetkililerce Türkiye'ye karşı yapılmış haksızlık olarak değerlendirilmektedir. ABD'nin, Türkiye'ye Kyoto Protokolü'nden doğan yükümlülüklerini azaltma konusunda niçin ısrarla direnç gösterdiği de sorgulanmaya değer bir noktadır. Kyoto'yu imzalamayan kayda değer ülkeler olarak ABD ve Türkiye baş başa kalmıştır. Resmi söylemler bir yana ABD, Türkiye'ye sağlanacak ek bir kolaylığın, kendisini tümüyle yalnızlığa iteceğini görmektedir.

Kyoto Protokolü'nün zayıflıkları, dayatılan koşullar ve hatta küresel ısınma konusunda öne sürülen kuşklar ne olursa olsun, Türkiye ABD ile birlikte günden güne yalnızlığa itilmektedir. Görüldüğü kadarıyla da bu durum, 1982 Rio Doruğu çalışmalarından ve 1984 Paris Çerçeve Sözleşmesi'nden beri, Türkiye'nin hazırlıksız yakalandığı ve önlem almakta geç kaldığı bir konudur. Artık 176 ülkenin imza atıp, her geçen gün yenilerinin eklendiği bir sözleşmeye direnme konusunda haklı olmak bile yetersiz kalabilecektir. Gerçekten, Türkiye'nin de 2004 yılında taraf olduğu "BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi"ni onaylayan ülke sayısı 192'yi bulmuştur ki bu sayı neredeyse tüm yerküreyi kapsamaktadır.

Avustralya Örneği

Avustralya'da dört dönemdir başbakanlık görevini yürüten J. Howard, ABD'nin en sıkı destekçilerinden biriydi. Bush ile ters düşmemek uğruna, Kyoto Protokolü'ng yıllardır savsaklıyor ve iklim değişikliği konusuyla uğraşmayı "boşa zaman harcamak" olarak niteliyordu. Son seçimlerde Howard öyle ağır bir yenilgi aldı ki, kendi milletvekilliğini bile zar zor kurtardı (25 Kasım 2007, Radikal). Ünlü çevre örgütü Yeşil Barış (Greenpeace), Avustralya seçimlerini karşı görüşteki İşçi Partisi'nin kazanmasını "Kyoto için büyük haber" sözleriyle karşıladı. İşçi Partisi lideri (şimdiki başbakan) K. Rudd ise, ilk demecinde Kyoto'yu (Mart 2008'e dek) parlamentodan geçirip, 3-14 Aralık 2007 tarihlerinde Bali'de yapılacak "BM İklim Değişikliği Doruk Toplantısı"na ülkesi adına katılacağını duyurdu. Bu toplantı, süresi bitmekte olan Kyoto yerine konabilecek seçeneklerin değerlendirildiği bir dönüm noktası niteliğinde. Avustralya bu toplantıya başbakanın yanı sıra dört bakanla katıldı ki o doruğun en üst düzeyli katılımı, günah çıkarma uğruna tam bir gövde gösterisi... Üstelik toplantının başladığı 3 Aralık 2007 günü Avustralya, Kyoto Protokolü'ne resmen taraf ülke oldu.

Avustralyalı seçmenlerin süreğen tutumlarını neden böyle köklü biçimde değiştirdikleri sorgulanıp, birçok gerekçe de sıralanabilir. Ancak basın yayın organlarında iklim değişikliğinden zarar görme etmeni, ön sırada yer almıştır. Bu sonuçla ABD'nin güçlü bir kalesi de yıkılmış olmaktadır. Çünkü Avustralya'nın

oyundan çıkmasıyla ABD, endüstrileşmiş ülkeler arasında Kyoto'yu imzalamayan tek ülke konumuna düşmüştür.

Kyoto Protokolü'nün Baş Düşmanı ABD

ABD yönetimi, Kyoto Protokolü'nün ülkelerince hiçbir zaman benimsenmeyeceğini belirtiyor ve o konudaki çabaları tüm güçleriyle baltalamakta sakınca görmüyor. Bilindiği üzere iklim değişikliği tartışmaları, 1980'li yıllarda R. Reagan'ın başkanlığı dönemindeki "ozon katmanının delinmesi" savıyla birlikte önem kazanmıştı. Buna göre stratosferdeki ozon katı her on yılda bir yüzde dört oranında inceliyor ve kutuplarda oluşan ozon deliği giderek büyüyordu. Olayın başlıca nedeni olarak, atomik klor ve bromun ozonu parçalayıcı etkileri belirlendi. Halojen adı verilen bu iyonlar, kısaca freon denen kloroflorokarbonlu bileşikler ile, halon denen bromoflorokarbon bileşiklerinin stratosferde ışık altında ayrışmaya (photodissociation) uğramasıyla açığa çıkıyordu. Bu bileşiklerin kaynağı yeryüzünde kullanılan karbontetraklorür (kloroform) ve trikloroetan gibi ürünlerdi.

Ozon katı, güneşin tehlikeli morötesi ışınlarını süzerek, yeryüzündeki yaşamı güvenceye alıyordu. Bu katın incelmesi ve kutup yakınlarında delinmesiyle birlikte, cilt kanserlerinin arttığı, bitkilerin zarar görmeye başladığı ve özellikle okyanuslarda besin zincirinin temel halkasını oluşturan planktonların yok olduğu öne sürülmektedir.⁴

ABD Kyoto Protokolü'nü B. Clinton zamanında imzalamış, ancak Kongre'den geçirmemiştir. Bu sözleşmeden önce de, R. Reagan, 1987 yılında stratosferdeki ozon katına zarar veren maddelerin sınırlandırılması hakkındaki Montreal Sözleşmesi'ni imzalamıştı. İşin ilginç yanı, bu bileşiklerin de sera gazı etkisi yaptığı bilinmektedir. Montreal Sözleşmesi yirmi yılını doldurduğunda, freon ve halon salımlarında hedeflenen sınırlamalar gerçekleştirilmişti. Bu sonuç iki açıdan anlamlıdır. Bir kere en yoğun kirletici olarak ABD'nin küresel çevre koruma konularında işbirliğinin ne denli önemli olduğu ozon katının incelmesi ve küresel ısınma konularında alınan yollar karşılaştırıldığında açıkça ortaya çıkmaktadır. İkinci olgu ise, ABD'nin, alternatifi bulunan ve fazla yük getirmeyen çevre dostu teknolojilere yönelme eğilimine karşı, ekonomisinin temelini oluşturduğuna inandığı "karbondioksit çıkışına neden olan etkinlikler" konusundaki uzlaşmaz tutumudur.

G. Bush yönetimine göre "Çin ve Hindistan gibi dev ekonomilerin gelişmekte olan ülkeler sınıfına alınması, ABD ekonomisini baltalamayı amaçlayan kasıtlı

⁴ <http://www.eea.europa.eu/highlights/major-step-in-protecting-the-ozone-layer>, 2 Aralık 2007.

bir girişimdir ve ABD'nin bunu benimsemesi düşünülemez". Al Gore'un ve HİDTO'nun ortaklaşa aldıkları Nobel Ödülü, görüldüğü kadarıyla Beyaz Saray'ın iklimini etkilemiş benzememektedir.

Kyoto Protokolü 2012'de sona ereceğinden, Avrupa ülkelerinin başını çektiği bir grup, onun yerini alacak yeni anlaşma için kolları sıvadı. Bu çerçevede Bali'de Aralık 2007'de geniş katılımlı bir toplantı düzenlendi. Konuya verilen önem şuradan açık ki, Bali'de 800 kadar oturum düzenlendi. Ancak bu çalışmalara ABD heyetinin de katılması, çevreciler tarafından, küresel ısınmayı önlemeye yönelik eylemleri sabote etme girişimi olarak, güvensizlikle karşılandı. ABD'nin, HİDTO Raporlarının yayınlanması öncesinde taraflara baskı yaptığı, raporları yumuşatmak için yoğun çabalar harcadığı, açıkça bilinen gerçekler.

Kyoto'nun Tartışmalı Yönleri

Kyoto Protokolü, bir bölümü baltalamak isteyenler olsa da, geniş çevreler tarafından ciddi biçimde eleştiriliyor. Örneğin Demir Perde ülkelerinde 1990 öncesi uygulanan teknolojiler geri olduğundan sera gazı salım oranı da yüksekti. Bunun anlamı, sera gazı salım oranlarını düşürmek için harcanacak çaba ve para göreceli düşük olacaktır. Buna karşın Japonya, ileri teknolojisi dolayısıyla öteden beri karbondioksit çıkışlarını sınırlı tutmaktaydı. Bu düzeyden sonra kısıtlama yapmak çok daha zor olacaktır. Gerçekten Japonya, kendi ülkesinde imza altına alınan bu sözleşmeyi benimsemekte çok zorlandı.

Kaynakları fazla, geçim olanakları kısıtlı ülkelerde küresel ısınmayı önleyici projelere gelişmiş ülkelere destek olunmasına olanak sağlanması, "kuralları çiğnemenin özendirilmesi" olarak yorumlanabilir. Bu tür destek sağlayan ülkelere daha esnek uygulamalar getirilmiş durumda. Gerçi bu sakıncaya ilişkin ataklar sözleşme yandaşlarınca, "yerkürenin bir bütün olduğu, sera gazlarının nerede azaltıldığının önemli olmadığı gibi" gerekçelerle savuşturulmaya çalışılıyor.

Sözleşme karşıtlarının bir diğer gerekçesi de, uygulamanın işsizliği ve harcamaları artırıp, yatırım heveslerini sınırlandıracağı yönünde. Buna göre sınırlı kaynakların temiz su, açlığın önlenmesi gibi diğer küresel sorunlara yönlendirilmesi daha akılcı. Bu son konunun haklılık düzeyini değerlendirmeyi okuyucuya bırakmak daha doğru olacak.

ABD'nin ayak sürümekte belki de en haklı olduğu nokta, gelişmekte olan ülke statüsündeki Çin'in durumudur. Gerçi onlar bu çerçeveye Hindistan'ı da sokuyorlar ama hacimsel olarak o iki ülkenin payları karşılaştırılmaz. BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi Bürosu'nun son değerlendirmelerine göre ABD'nin karbondioksit çıkışlarındaki küresel payı % 22,2 iken, gelişmekte olan

ülke konumuyla sözleşmede yükümlülük altına sokulmayan Çin'de bu oran % 18,8 dolayına ulaşmıştır. Kimi kaynaklara göre 2006 yılında Çin, sera gazı salımlarında bir numaraya yerleşmiştir.⁵ Yıllardır Kyoto Protokolü'nün işlerliği konusunda direnen Çin, "ülkesinin gelişmekte olan ülkeler sınıfında yer aldığını ve yoksul halkı belirli bir yaşam standardına ulaştırmadan kendilerinden özveri beklenmemesi gerektiğini" savunuyordu. Bu anlayış, sözleşmenin imzalandığı 1997 yılında geçerli olsa da, Çin son yıllarda yaptığı sıçramalarla bütün dengeleri altüst etti, o dönemin (büyük olasılıkla iyi niyetli) öngörülerini yıktı. Bali doruğunda Çin'in katı tutumu bir ölçüde yumuşamış ve ABD'nin küresel ısınmadaki payını azaltması karşılığında, buna uyum sağlanabileceği dile getirilmiştir. Taraflar ne söylerse söylesinler, değiştiremeyecekleri bir gerçek var ki günümüzde ABD ve Çin, küresel sera gazı çıkışlarında yüzde kırkı aşan toplam paylarıyla, en sorumlu ve sorunlu iki ülke olma konumunu koruyorlar.

Bali Doruğu

Küresel ısınmaya yol açan sera gazlarının sınırlanması konusunda en ciddi somut sözleşme olarak Kyoto Protokolü'nün süresi 2012 yılında doluyor. Sözleşmenin savunuculuğunu üstlenen Avrupa ülkeleri Endonezya'nın Bali adasında yeni düzenleme için çağrıda bulundular. Bali toplantıları iklim değişikliğine karşı politikalar konusunda yalnızlığa düşen ABD'nin de aralarında bulunduğu 187 ülke yöneticisi ve temsilcisinin katılımıyla gerçekleştirildi. Kyoto'da geçerli olan ve dönemsel HİDTO raporlarının yayınlanmasından önce sürekli gündeme gelen pazarlıklar, Bali'de yoğunlaşarak sürdü. AB ülkeleri önümüzdeki otuz yıllık dönemde karbondioksit çıkışlarında yüzde 25-40 arası kısıtlama öngörürlerken, hem olayın dışında kalmak istemeyen, hem de fazla ödün vermeye yanaşmayan ABD'nin ısrarlı tutumları, toplantının bir gün uzaması pahasına, yarı uzlaşma ile sonuçlandı. Buna göre ilgili kurullar, rakam belirtmeyen bir sözleşmeyi 2009 yılına değin olgunlaştıracaklar.

Bali doruğunun en önemli sonucu, ABD'nin bir yandan uluslararası toplumdaki dışlanmama çabası içinde olduğu, öte yandan da bildiğini okuma konusunda elinden geleni yapmayı sürdüreceğini göstermesi oldu.

ABD gibi teknolojinin doruğuna ulaşmış bir ülkenin küresel ısınmadan ve onun beklenen yıkıcı sonuçlarından habersiz olması düşünülemez. Kapitalist sistemin öncüleriyle küresel gerçekler arasına sıkışmış olan ABD yönetimi, sürekli baskı ve pazarlıklar yürüterek, zaman zaman da gereğince ödümler uygulayarak, tehlikeli oyununu sürdürdü. Kyoto ile elde olunacak gaz salımı sınırlamalarını

⁵ China now no. 1 in CO2 emissions; USA in second position. Netherlands Environmental Assessment Agency

geç kalınmış bir girişim ve etkisi az bir önlem olarak gören ABD, Bali doruğu sonrasında bakalım bu sözlerinin ardında durabilecek mi? Çin de, şimdiye değin sürdürdüğü ABD'yi hedef gösterip vahşice üretimde bulunma politikalarından, küresel sorumluluğa ortak olma çizgisine çekilebilirse, beklentiler ve iyimserlik neden artmasın?

Sonuç

Küresel ısınma, üzerindeki tartışmaların bittiği, gerçek bir olgudur. Ancak, HİDTO raporlarında bile iklim değişikliklerinin insan eliyle gerçekleştiği % 95-% 99 arası olasılıklarla değerlendirilirken, hangi somut verilerden yola çıktığı anlaşılamayan Nobel Ödülü Kurulu, kesin yargılı açıklamalarla, olayı kestirip atmıştır. Kendisini böyle yetkin görebilen Nobel üyeleri arasında kaç tane iklim bilimci, coğrafyacı, jeolog, toprak bilimci, okyanus bilimci, bitki bilimci, su bilimci, sistem analisti, programcı, fizikçi, matematikçi ... yer almalı ki?

Nobel Kurulu, barış ödülünü bölüştürmek yerine yalnızca HİDTO'ya verseydi, kuşkusuz daha saygın bir konuma yükselirdi, ama büyük olasılıkla bu denli ilgi odağı olamazdı. Ünlü kimyacı, Linus Pauling'e 1962 yılında Barış Ödülü verilmesi benzer bir uygulama gibi görünmekte ve amacın, kamuoyunun ilgisini yaklaşan tehdit ve tehlikelere karşı çekme olduğu söylene de inandırıcı olamaz. Çünkü bu kez, o ilgiyi ve ödülü hak etmiş, birkaç bin bilim adamından kurulu bir ortak söz konusu. Tümünden bilimsel ölçütlerle bakılsa, Al Gore'dan da varsa cindeki somut bilgileri bu organla paylaşması umulabilir ve beklenebilirdi.

Kaderin garip bir cilvesi, on bine yakın uzmanın ve yöneticinin katıldığı ve Kyoto Protokolü'nün yerini alacak düzenlemelerin hazırlanacağı Bali'deki iklim değişikliği doruk toplantısının tarihi, Nobel Ödülü ile çakıştı. O çarkların nasıl işlediğini bilenlerce kestirilebileceği üzere, gerek Al Gore, gerekse HİDTO Başkanı R. Pachauri, seçimlerini Oslo'da kalmaktan yana kullandılar. Dahası, Bali'deki parlak kapanış törenine yetişmeden önce, küçük bir ek gösteri için Stockholm'e geçmeyi de unutmadılar.

Norveç Nobel Enstitüsü Başkanı G. Lundestad'ın şu sözleri, Nobel Kurulu'nun önceliklerini göstermiyor mu? "Bu yıl basın Nobel törenine daha çok ilgi gösteriyor, çünkü çevre duyarlılığı tüm dünyada politik ve ahlaki bir konu olarak patlama yaptı".

Gösterişli törenler ve ilgi çekme hevesleri uğruna, üzerine gölge düşmüş bir filmin en saygın olması gereken bir ödüle konu yapılması ve binlerce bilim adamının çabalarının ortaya çıkan çalışmalarla eş tutulması ne yazık.